

TDK Híradó

2004. december

*Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-
és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és
Jogtörténelmi Tanszék Tudományos Diákkörének
folyóirata*

Riport Dr. Horváth Attilával

A börtönrendszerek – 3. rész

Werböczy és a Tripartitum

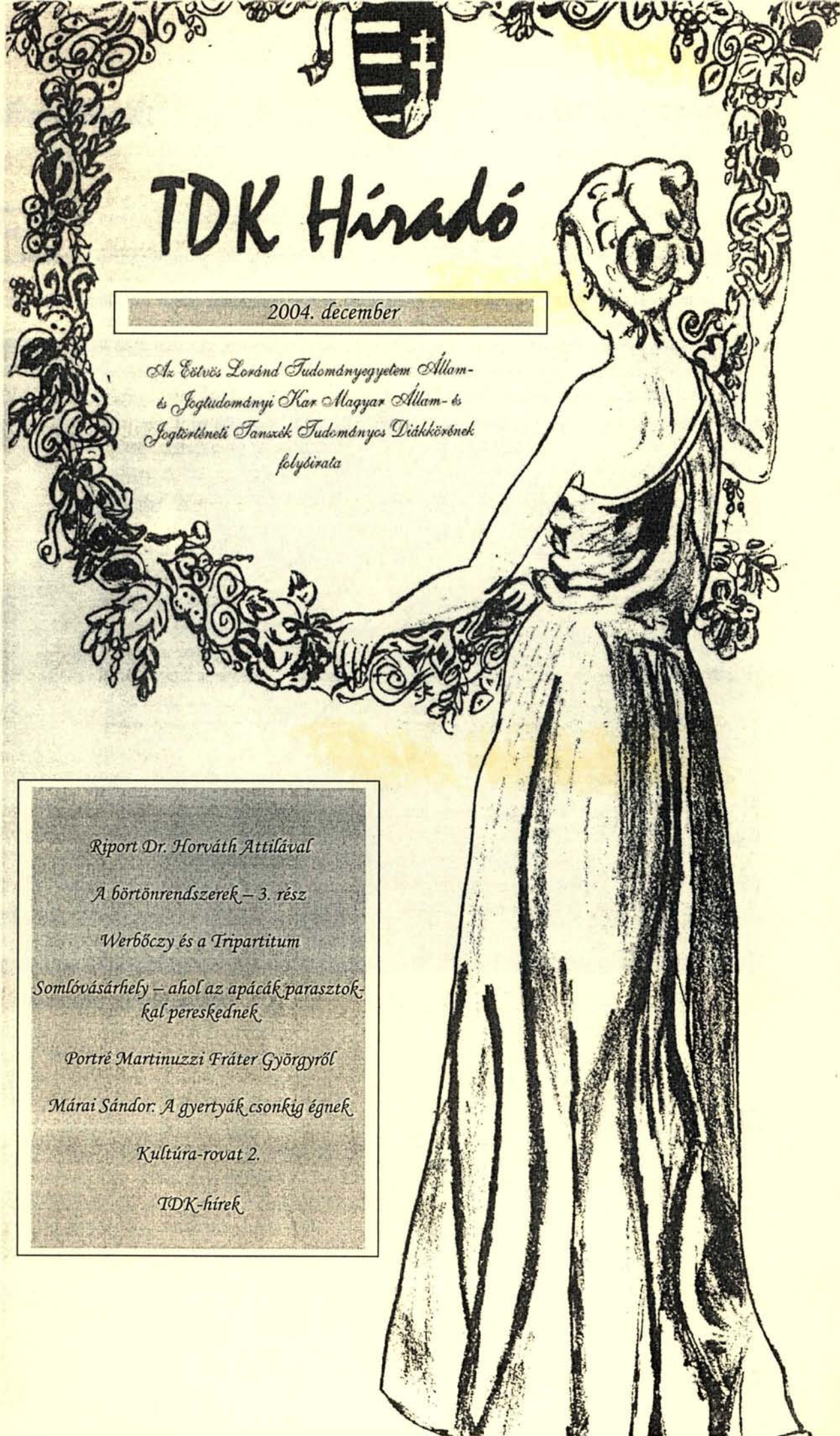
*Somlóvásárhely – ahol az apácák paraszto-
kkal pereskednek*

Portré Martinuzzi Fráter Györgyről

Márai Sándor. A gyertyák csonkig égnek

Kultúra-rovat 2.

TDK-hírek

Kedves Olvasók!

Ebben az évben utoljára jelentkezünk a Magyar Állam- és Jogtörténeti tanszék Tudományos Diákkörének újságjával. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani mindenkinek, aki részt vett az újság létrejöttében és működésében, még így december elején, a vizsgaidőszakhoz közeledve is!

Decemberi riportalanyunk Dr. Horváth Attila népszerű oktatónk volt, egyike azon kevés egyetemi oktatónak, aki kizárólag a tanításnak szentelte életét. Végére értünk ebben a hónapban a börtönrendszerekről szóló hosszú cikksorozatnak. A féléves vizsgához és a későbbiekhez is hasznos lehet egy kis ismertető Werbőczy Tripartitumáról, amely jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Következő bemutatásra kerülő magyarországi helységünk Somlóvásárhely, amelyről sokaknak szerintem pusztán a Somló előtag mondhat valamit. Széchenyi István után kicsit régebbre kalauzoljuk olvasóinkat, Martinuzzi Fráter Györgyöt és a nevével fémjelzett néhány évtizedet ismerhetitek meg. Természetesen nem maradhat el Kultúra-rovatunk, ahol ismét visszatérünk egy kicsit a színházhoz.

Ezúton szeretnék már ilyen korán mindenkinek kellemes ünnepeket kívánni, mivel a újság a vizsgaidőszakban szünetel, talán nem kell hosszasan fejtegetnem ennek okait. December remélem sok mindenkinek még inkább első gondolatra az ünnepeket és nem a vizsgákat jelenti. Mindemellett mindenkinek szerencsés és sikeres vizsgázást is kívánok! Februárban újra jelentkezünk!

Mohácsi Barbara

Riport Dr. Horváth Attilával, az ELTE és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogtörténeti tanszékének oktatójával

Írta: Mohácsi Barbara és Pafféri Zoltán

Név: Horváth Attila

Szül. hely, idő: Budapest, 1959.

Családi állapot: nős, két gyerek

Tanulmányok: ELTE ÁJK, BTK

Kedvenc étele: csülök pékné módra

Kedvenc itala: kóla (Coca Cola)

Kedvenc filmje: Blues Brothers

Kedvenc együttese: igényes zene (könnyű, komoly)

Kedvenc írója: azok az írók, akik történelmi és társadalmi problémákkal foglalkoznak

Kedvenc országa: Magyarország

Kedvenc autója: Chrysler

Gyűjt-e valamit: könyvek (tízezres könyvtára van, jogi, történelmi, jogtörténeti könyvek)

Családi indíttatásból származik-e a jog iránti érdeklődése?

Egyáltalán nem. Édesapám orvos volt, de szerette a történelmet. Kezdetben történész akartam lenni, de a szüleim rábeszéltek a jogi karra. Kompromisszumos megoldásként lettem jogtörténész. Másodéves koromban megláttam egy évfolyamdolgozat-témát, Széchenyi István jogi munkásságáról. Érdekesnek találtam, és láttam, hogy mennyi mindent kellene még tudni ehhez a magyar történelemről. A jogtörténet tanszék életébe később kapcsolódtam be, nem az első két évben, mint mások, hanem csak harmad-negyedéves koromban. Ekkor kezdtem egyébként párhuzamosan a nappali történész szakot is.

Innen egyenes út vezetett az egyetem után a jogtörténet tanszékére?

Igen, mikor elvégeztem a jogot, egyből ide kerültem, és azóta is folyamatosan oktatok. Igaz, először hivatalosan könyvtárosnak vettek fel 1985-ben, de már akkor tanársegédként taníthattam. Egy év múlva már bedobtak a mélyvízbe, nagyelőadást tarthattam és szemináriumi csoportom volt.

Diákként részt vett-e a diákélet szervezésében?

Kutatással kezdtem a tanszéken még Révész T. Mihály mellett, és közben, mikor negyedéves voltam, megürült a diákköri titkári poszt. A diákkör nálam szinte csak idősebbekből álló, baráti társaság volt, akik lassan elmentek. Hirtelen egymagam álltam ott a diákkörben, és arra gondoltam, hogy nagy érdeklődésre számot tartó előadásokat kell szervezni. Ilyen volt például az István a király rockopera bemutatása is, amikor vendégként meghívtam Nagy Ferót, Vikidál Gyulát és Bródy Jánost. Ezután Köteles Pál következett, akivel a Tiszatáj című lap betiltásáról beszélgettünk. Emellett újraindítottuk a diákköri lapot, amely annyira sikeresnek bizonyult, hogy két cikket utánközölt egy szamizdat lap (a Visszhang). A diákkörrel Erdélybe szerveztünk kirándulást, ahol találkoztunk Kányádi Sándorral. Nagyon sok politikailag izgalmas téma került elő a TDK-n. Mikulás ünnepséget szerveztünk, megajándékoztuk egymást, így lassanként kialakult egy új csapat. Később is kapcsolatban maradtam a diákkörrel, én lettem az a tanár, aki a diákéletet patronálta. Ezenkívül megszerveztük az egyetemen a Deák

Ferenc Társaságot, amely egyensúlyozta a kialakult „hatalmi vákuumot” a KISZ és a HÖK között a rendszerváltás idején. Tulajdonképpen a Társaság tagjai közül kerültek ki az első hallgatói önkormányzat tagjai.

Hogyan került a Pázmányra oktatónak?

1995-ben a Püspöki kar alapította az egyetemet. Zlinszky János alapító dékán kért fel a magyar jogtörténet tanszék megszervezésére. A semmiből kellett felépíteni. Ekkor a tanszék apparátusa én voltam egyedül: a titkárnő, az előadó; tartottam alternatív órákat és a vizsgára is nálam kellett jelentkezni. Ugyanekkor kerültem Győrbe is. 1995-től a középkori rész kivételével már minden nagyelőadást én tartottam a Pázmányon. Ez nagy rutint adott. Az ELTE-n én vagyok a „fregoli”, ha valaki nem ér rá, én ugrok be helyette.

Mik voltak a legfontosabb kutatási területei?

Azok, amelyeket akkoriban izgalmasnak tartottam. Nagyon érdekelt a magánjog, a gazdasági rendszerváltás kapcsán, ezért kezdtem el a kereskedelmi joggal foglalkozni. Feltűnt, mennyire fejlett volt a '45 előtti kereskedelmi jog, és ahhoz képest a '80-as években még mennyire gyerekipőben járt. A szocialista korszakot már a rendszerváltás előtt kezdtem el oktatni, rugalmas volt a tanszékvezető (Révész T. Mihály-a szerk.) ebből a szempontból is. Ennek a folyamatnak a részeként került be később ez a fejezet a tankönyvbe is. Emellett érdekel még a nemzetiségi jog, különösen a magyarok és a kisebbségek helyzete a Kárpát-medencében és a koncepciók perék. Ezeket oktatom ma is, talán ezek a témák még ma is érdeklődésre tartanak számot.

Tanult vagy dolgozott külföldön?

Ez csak a rendszerváltással vált lehetővé. A TEMPUS programmal többször tudtam Németországba utazni, itt is sokat foglalkoztam a kereskedelmi jog egyetemes történetével, ez a kutatás lett a részvénytársaságokról szóló Phd-dolgozatom első fejezetének alapja.

Kik voltak meghatározó személyiségek az életében?

Révész Tamás, aki vállalta azt a kockázatot, amit én jelentettem a tanszékre nézve és Mezey Barna, akivel jórészt végigcsináltuk azt, amit Pázmányon is, hiszen hárman voltunk kezdetben a tanszéken. Tankönyvet írtunk, amely most talán az ország legelterjedtebb jogtörténeti tankönyve, szöveggyűjteményt szerkesztettünk, kutatunk, folyóiratunk van (a Jogtörténeti Szemle), jogtörténeti sorozatokat adunk ki magyar és német nyelven, külföldi kapcsolataink vannak. Ez is egy hőskor volt!

Hogyan viseli a sokrétű elfoglaltságait a családja?

Nehezen. Feleségem ügyvédként dolgozik, kötetlenebb a munkaideje, így többet tud a gyerekekkel foglalkozni. Két kislányom van, egyikük másodikos, a másik lányom jövőre megy iskolába. Ők persze mindig hiányolnak, ha későn megyek haza, pláne ha még otthon is dolgoznom kell.

Milyen nem hivatalos elfoglaltságai vannak, esetleg hobbi, sport?

Versenyszerűen vitorláztam, de ma már csak amatőrként művelem. Kispályán fociztam is, de ma már csak a jogi oktatók csapatának vagyok tagja, mivel két évvel ezelőtt volt egy súlyos vállsérülésem.

A börtönrendszerek – 3. rész

Írta: Pap Sándor

Az angol (fokozatos) rendszer: Nagy hatású, az első magyar büntetőtörvénykönyv alapjául is elfogadott rendszer. Három fő lépcsője: 1. a magánelzárás, 2. a közös munkáltatás és 3. a feltételes szabadság. A magánelzárást már korábbi cikkekben részleteztük. A közös munkáltatás alatt sem adták fel az éjszakai elkülönítést. Az elítélteket öt osztályba sorolták, amelyekben a (magatartás, szorgalom és munkaeredmény szempontjából) javulók egyre több kedvezményhez jutottak, míg végül magaviseletükkel, szorgalmukkal és meghatározott minimális idő leteltével elérték a feltételes szabadság lehetőségét.

Az ír rendszer: A legnagyobb sikert aratott modell, egyes tudósok emiatt a rendszer miatt meg sem emlékeznek külön az angol rendszerről. Kidolgozása Sir Walter Crofton nevéhez fűződik, lényege a társadalomba való visszatérés segítése az angol rendszer alapulvételével és egy negyedik lépcsőfokkal, az ún. közvetítő intézetekkel való kiegészítésével. Ezek oly módon próbálják az elítéltet újra hozzászoktatni a társadalomhoz (és fordítva), hogy a feltételes szabadságot megelőzően már félig szabad munkásként érintkezhetett a külvilággal és intézeten kívüli megbízásokat teljesíthetett. Hogy ide eljusson, az Európa-szerte alkalmazott osz-

tályrendszer állomásain kellett áthaladnia. Az előrelépést a szorgalomból, iskolai magaviseletből és munkaeredményességből összeálló egyenként háromfokú jegyek rendszere biztosította.

Afelsoroltak mellett akadt számos kisebb próbálkozás (pl. Máltán és Korfun), ezek a különböző, már taglalt rendszerek egyes elemeit vegyítették különböző arányokban, jobbra kiemelkedő eredményesség nélkül. Mire a magyar börtönügy képessé vált volna a börtönrendszerek adaptálására, azok már kialakultak, gyakorlatban kipróbáltak és elméletben alátámasztottak voltak. Azonban a Magyarországi körülmények nemhogy valamely börtön-szisztéma konzekvens követését nem tették lehetővé, de semmi mást se különböző elméleti elköteleződéseken kívül valamely börtönrendszer irányába. Ráadásul a Habsburgok börtönpolitikájában magyarországi büntetés-végrehajtási intézetek építésére, vagy más intézmények ilyen célú átalakítására források elkülönítve nem voltak, más funkciójú épületeket, zárdákat, kasszárnyákat, régi erődítményeket „neveztek ki” börtönöknek.

Werbőczy és a Tripartitum

Írta: Bathó Gábor

Werbőczy István személyisége és a nevével összeforrott főműve, a Tripartitum majd' ötszáz év után is ellentmondásokat szül, miszerint „négy évszázad, kritika nélküli dicséret után Werbőczy a szocialista történetírásban a magyar nép főellenségeként bélyegeztetett meg, a kapitalista Magyarországon, Budapesten létrehozott emlékműve pedig megsemmisítésre került.” (Bónis György)

Werbőczy politikai pályafutása a XVI. század legelején kezdődött, amikor is az 1500. évi országgyűlésen megfogalmazta a nemesség panaszait (az idegen királysággal szemben) és részt vett az arról szóló törvénycikk elkészítésében. Ekkor választották a királyi tanács nemesi ülnökévé, majd 1502-ben a királyi kúria ítélmestere lett. Az ítélmesterek nagy gyakorlattal rendelkező és elismert jogászai voltak a kor társadalmának, ezért bízta rájuk II. Ulászló (1490-1516) király a hazai jogszokásokról szóló munka elkészítését. 1515-ben a nagybirtokosok ellenállására mindkét korábbi tisztségéről lemondott. Azonban 1516-ban ismét magas pozícióba került, a királyi személynöki posztot tölthette be. Mint a kúria legbefolyásosabb bírója birtokait növelhette, és a napi politika formálójává válhatott. Politikai befolyása az 1520-as években jutott a legmagasabbra, olyannyira, hogy 1525-ben nádorrá választotta a hatvani országgyűlés. Ám ismételen a főnemesség nyomása miatt, 1526-ban elmozdították a nádori tisztségből. A mohácsi csata és a kettős királyválasztás után Szapolyai oldalára állt, és a kancellári hivatalt viselte. 1541-ben, Budán, a város bevétele után halt meg, halálakor bíró volt.

A Hármaskönyv, mint jogszokások gyűjteménye, nem volt újdonság a kor Európájában, hiszen 1514-et megelőzően, már a XIV. század végén is keletkeztek hasonló munkák. A Tripartitum indokolt-

sága körül is folytak viták. Az a vélekedés tűnik a leglogikusabbnak, miszerint a központosított bíráskodású Magyarországon kialakított, kifejlesztett jogszokásokat a jogászok a gyakorlatban kellőképpen elsajátították és alkalmazni is tudták, így ez nem indokolta volna a Tripartitum elkészítését. Ellenben a Luxemburgi Zsigmond óta alkotott, nagy számú törvény, írásossága ellenére is bizonytalanságot hozott a jogi életben az eltérő értelmezések és a nem konzekvens alkalmazásuk miatt. Ez az állapot adta az okot II. Ulászlónak arra, hogy Werbőczyt, akkori ítélmestert bízta meg „az ország minden jogainak, törvényeinek, bevett és jóváhagyott szokásainak s rendeleteinek egybeszedésével, címekre és fejezetekre osztásával”. Korábban az 1498. évi országgyűlés Horvát Ádám ítélmestert a jogelvek és jogszabályok rendszeres összeállításával bízta meg (1498. évi VI. tc.). A két évvel később tartott országgyűlés pedig ezt a megbízást Liskai Ádámmra és a királyi törvényszék összes ülnökeire ruházta (1500. évi X. tc.). De ezek a kísérletek nem vezettek eredményre. Egy egész évtized eltelt és a munka nem készült el. Ekkor került a sor Werbőczyre, aki e megbízásban eljárva, a gyakorlati célokat tartotta szem előtt, de munkáját tudományos rendszerességgel dolgozta ki, s elméleti fejtegetésekbe is bocsátkozott. 1514-ben az uralkodó elé terjesztette a Hármaskönyvet, aki a kéziratot az éppen Rákosmezőn üléselő országgyűléshez küldte, ami egy tíztagú bizottságra bízta annak felülvizsgálatát. A bizottság döntése szerint Werbőczy a munkában a törvényeket és szokásokat helyes rendben és kellő módon gyűjtötte össze, és javasolta az országgyűlésnek és az uralkodónak, hogy hagyja jóvá azt. Ez meg is történt, ám az uralkodó nem látta el a Hármaskönyvet pecsétjével, és nem küldte

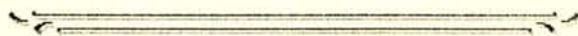
meg azt a törvényhatóságoknak, így a Tripartitumból nem lett törvény. A főnemesek fölénybe kerülve meg akadályozták a szentesítési folyamat befejeződését.

Ez a munka azért készült, hogy az ország lakosságának jogaik biztosításában és megoltalmazásában, a hatóságoknak és bírának az előttük megforduló ügyek elintézésében és elbírálásában vezérfonalul szolgáljon. Bár szorosan magánjogi természetű volt, egyes közjogi kérdéseket sem mellőzött. A Tripartitum rögzítette és történetileg igazolta a nemesi jogegyenlőség elvét, valamint kifejtette a Szent Koronatan elméleti alapját: az országban nincs más hatalom, mint a nemeseké, ami a Szent Koronából árad a nemességre. "Nincs tehát fejedelem, csak a nemességtől választott, és nincs nemes, csak a királytól nemesített." Werbőczy a munkát három részre osztotta. Az első a magyar nemesség eredetéről és szabadságairól, a birtokok és birtokjogok szerzéséről, kezeléséről, eladásáról, cseréjéről és elzálogosításáról, az elévülésről, a határjárásokról, a leányok öröklési jogáról, a jegybékekről, a gyámságról, az ingó és ingatlan javak becsléséről értekezik. Ez a rész a legjelentősebb, mind terjedelmében (134 cikkely), mind pedig tartalmában is. Ebben a részben Werbőczy azt a tételt állítja föl, hogy Magyarországon a főpapok, zászlósúrak és nemesek, személyükre és birtokaikra nézve, teljesen egyenlő szabadságokat és kiváltságokat élveznek, ugyanazon törvényeknek, szokásoknak és perjogi szabályoknak vannak alávetve. Majd részletezi ezen nemesi szabadságokat és kiváltságokat, miszerint nemes embert csak törvényes bírói ítélet után lehet letartóztatni, a nemesek csakis a törvényesen megkoroná-

zott király hatalmának vannak alávetve, a nemesek az adózástól, a vámok fizetésétől mentesek és csak az ország védelmében kötelesek katonai szolgálatra, a nemesek a királlyal szemben, ha ez az Aranybullában biztosított szabadságaikat megtámadja, a fegyveres ellenállás jogával élhetnek.

Ezután a második rész 86 cikkelye a **E**jogforrások, tehát az országgyűlési végzemények, a királyi kiváltságlevelek és a szokásjog jelentőségét tárgyalja, majd ismerteti a peres eljárást. A harmadik rész (a legrövidebb: 36 cikkely) Szlavónia és Erdély, a királyi városok és a jobbágyok különleges jogi viszonyaival foglalkozik.

Annak ellenére, hogy a Hármaskönyv első kiadása csak nehezen valósulhatott meg 1517-ben, Bécsben, Magyarországon ez a harmadik legtöbb kiadást megélt könyv (több, mint 60 kiadás). A Tripartitum Magyarországon (Erdélyben 1691-ben törvény lett) sosem emelkedett törvényerőre, az 1526 és 1848 közötti időszakot meghatározta, kézikönyvként használták, mint a „köznemesség Bibliáját”. Első teljes magyar fordítását 1571-ben jelentette meg Heltai Gáspár, a Hármaskönyv 1628-tól a Corpus Iuris Hungarici része lett. Werbőczy életének főműve, a Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve (Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyti regni Hungariae) közvetlenül 1848-ig, közvetve 1945-ig határozta meg a magyarság életét, és ezzel kivívta minden korok jogtudományának elismerését.

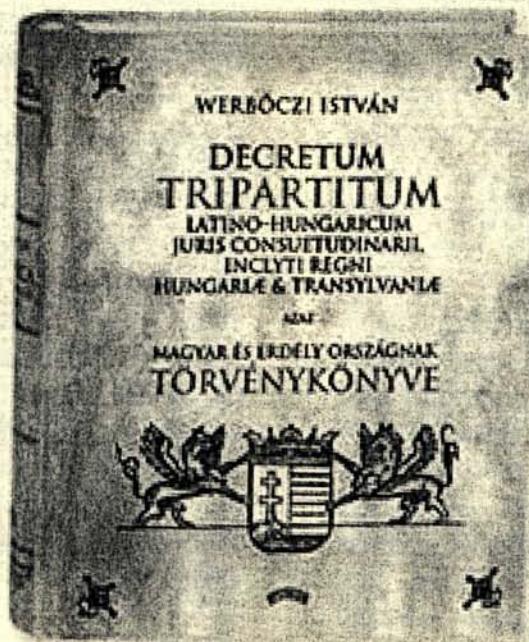
Magister Stephanus de Werbewicz perso-
nalis presentie regie maiestatis locum
tenens: lectoribus salutem.

VM clementissimus, idemque clementissimus domi-
nus Vladislaus Hungariae, & Bohemiae &c. Rex
superioribus annis cum sua sponte per motus, tum
requiritibus uniuersisq; ordinis subditos, suoye
precipue exoratus, eas leges, easq; consuetudines quibus a longa
tam tempore serie res iudicariis, hoc in regno tot iter bellis, ac
seditionis afflus, ut unquam firmis, sine licta / ad iuris scripti normam,
ac ratione reuocare decreuisset. Ceteros inter / qui maiestati suae,
& fide, & obseruanti erant adiecti, me ultro de iungendū duxit, qui
id munus expletem, ut tot disiecta, ac diuisa municipali huius
regni Hungariae consuetudinū, & constitutionū membra, in unū
uelut corpus coacta, & scripturae adminiculo illustrata, in omnē
posteritatis propagarent. Hanc uero ipse provinciam, licet meae
imbecillitatis conscientia non tam uirū fidem, q̄ obsequendi neces-
sitate suscepit, & quoad suppetebat facultas / pro ingenio tenuis
tuae, longis, diuturnisq; laboribus ad calcē usq; perduxit. Cum ins-
terim regio iussu reliqui quoque Prothonotarii / milis per id tempo-
ris collegae iudicariū, in super iurati assessoris sedis iudicariis res
gis, & principalium tam in diuino, q̄ humano iure diu, multūq; uer-
satis ad haec omnia discutenda, recensenda, & ad amussim trutinanda
fuerant adhibitis, quibus ex sententia peractis in publico demū, ac
generali dieta, & cōsuetu domitorū prelato, ac baronū, nobilis
umq; & decimo supra mille simū quing. & sex simū / rusticana sedis
nono, quae paulo ante irrepererat exorta, & sublata, ad diem diuino
Luciae Euangelistae dicatā celebrato, idem princeps oim cū flagiti-
tatione, ac plausu, hoc domesticis iuris cōpendiū, suo ductu, atq;
auspiciis locubratur, conceptis uerbis, ac uia uoce cōprobauit. Et
regio imperio, regisq; auctoritate plenitudine roboratū, in reuo-
cabili sanctione firmatū. Pollicetur in super id ipsum opus meum
brantē conscriptū sese regionatū / per uniuersam Hungariam

AA ii

Előszó az első kiadáshoz

Tripartitum

Városok jogtörténeti szempontból: Somlóvásárhely - ahol az apácák parasztokkal pereskednek

Írta: Kiss Bernadett

Somlóvásárhely hazánk egyik legkisebb, de legnevesebb borvidéke, a Somló hegy lábánál húzódó település. Jelenleg Veszprém megye községeinek számát gyarapítja, de ez nem mindig volt így. A már 890-ben, Arnulf német császár oklevelében említett település akkor vált igazán jelentőssé, amikor I. István egy sánta nőrokona részére bencés apácakolostort alapított a település határában. A zárda, amely az 1055-ös tihanyi alapítólevélben is szerepelt, közvetlenül az esztergomi érsek alá tartozott és saját jogon szedhetett dézsmát a szolgálonépeitől, de 1301-től apátnője irányításával hiteles helyi jogai mellett már földesúri jogokat is gyakorolt. Az apácák honosították meg a Somlón a minőségi szőlő-és bortermelést, és az egyházi birtokokon megszokott gyakorlatot követve Vásárhelyen is kialakult a praediális nemesek egyre gyarapodó rétege. A terület védettségét a somlói vár biztosította, melynek köszönhetően Somlóvásárhely 1325-ben heti-, 1423-ban már országos vásárnak adott otthont. A 15. század végétől a település Veszprém vármegye nyugati, Vásárhely-szék nevű közigazgatási területének székhelye lett, mint a megye 3. legnépesebb települése (Veszprém és Pápa után). A mezővárosi rangra emelkedő városban az 1540-es évekig gyakran tartottak megyegyűléseket, sőt a sedria üléseit is nemegyszer ide hívták össze. A szőlőtermeléséről és minőségi borairól csakhamar ismertté vált mezőváros szőlőit az 1500-as évek elejétől urbáriumban mérték fel, és a szőlőhegy – szokásjogon alapuló- rendtartását is megalkották 1511-re.¹

Történetünk szempontjából azonban döntő csapásnak minősült az az idő-

szak (1563-66), amikor török pusztítás elérte a Somló térségét. A kolostor szerzetesnőinek eddig csak az időnként hatalmaskodó (néha a kolostort is megtámadó, esetenként az apácákat ütlegelő) somlói várurakkal gyűlt meg a bajuk, most azonban a török dúlása miatt megcsappant számú földművelő réteg sem bizonyult „engedelmes nyájnak”.² Tehették is ezt, hiszen a hegyen 1511 óta a bencések helyén gazdálkodó premontrei nővérek a török veszedelem hírére Pozsonyba menekültek, és 1601-től birtokaikat az uralkodó a klarisszáknak juttatta. Az ispánjuk által képviselt nővérek első lépésként hatályon kívül helyezték az 1511-es urbáriumot, és a robot felemelése mellett mérsékelésre kényszerítették a lakosokat. Ez az eddig szokásban nem levő szolgáltatás a vásárhelyiek ellenszenvét idézte elő. 1612-ben panaszt is emeltek miatta az esztergomi érseknél, kérve, hogy az apácák hagyják meg őket a régi urbárium nyújtotta kötelezettségeikben, amelyeknek erejük megfizetésével bár, de megpróbálnak eleget tenni. Az apácák viszont engedetlenség és rebellió miatt pert indítottak jobbagyaik ellen Pozsonyban, a nádori delegált bíróság előtt, amely „természetesen” nekik adott igazat. Ezért hivatalosan is érvénytelenítették az urbáriumot, és a mezőváros lakosait ezentúl „hosszú robot” teljesítésére is kötelezték: ez azt jelentette, hogy a terményeket és a bordézsmát a kolostor népeinek Pozsonyba, az apácák székhelyére kellett szállítaniuk.

Az apácák, amikor 1677-ben újra kezükbe vették e birtokuk ügyeit, elkerülő állapotokat tapasztaltak. Szőlőiket

¹ VACKÓ LÁSZLÓ: *Somlóvásárhely ezer éve* (Somlóvásárhely, 1996, 205-211 p. átirat)

² LUKCSICS PÁL: *A vásárhelyi apácák története* in: *Közlemények Veszprém vármegye múltjából* (Veszprém, 1923.)

30-40 éve senki nem munkálta meg, 24 jobbágytelket a háborúk elől a városba menekült jobbágyok foglaltak el, a hosszú fuvart évek óta nem teljesítették, és amikor 1677-ben ezt az apácák ispánja szemükre vetette, kis híján agyonverték őt. A szerzetesnök ismét pert indítottak a vásárhelyiek ellen: az 1677-es pozsonyi tárgyaláson a vádlottak meg sem jelentek, bár őket az úriszék mindenben elmarasztalta, 7480 Ft-ra megbírságot, és új törvénylevelet kibocsátva kötelezte őket „mindennemű robotnak elvégzésére”. A kocsmát és a malmokat is lefoglalták, újra bevezették a „hosszú fuvart”, de a szigorú intézkedések megvalósítása a gyakorlatban – most sem sikerült. Ezúttal az apácák ispánjai károsították meg kenyéradójukat, mivel rendszeresen a kovent költségén tartottak barmokat, a malomvámot eladták, a dézsmás gyümölcsöt pedig maguknak hordatták be³. 1694-ben tehát újra, az eddigiekhez hasonló jellegű pert indítottak az apácák a jobbágyaik ellen a pozsonyi úriszéken. Am ezúttal sem jártak sikerrel: bár még 1677-ben megtiltották a jobbágyoknak saját borkimérését, az 1715-ös országos összeírás szerint mégis borkimérésük működött a lakosoknak.

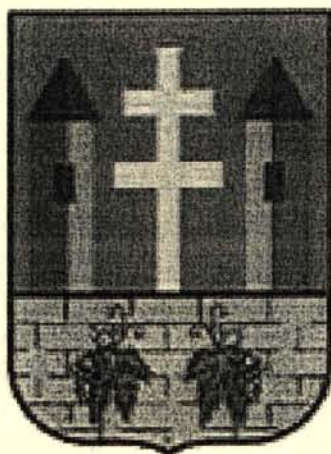
A „tumultuosa seditiosa conspiratio” (tömeges nyugtalanságot okozó összeesküvés) résztvevőit az apácák 1743-ban ismét úriszék elé idézték, ezúttal viszont már a város 2 meghatalmazott ügyvédjét azzal az utasítással küldték Pozsonyba, hogy csak azt legyenek hajlandók elvállalni, ami a régi, megerősített urbáriumban van. Az ügy ekkor már a vármegyét és a helytartótanácsot is foglalkoztatta. A megye az apácákat okolta a veszélyessé váló helyzetért, mert a szolgáltatások előírásakor nem voltak tekintettel sem a kor, sem a hely sajátosságaira – az apácák viszont a megye engedékenységét rosszállták. Miután a veszprémi püspök sikertelenül próbálta a feleket a helyszínen kibékíteni, 1747-ben Mária Terézia jóváhagyta a

megye által több ponton módosított úrbéri szerződést, és figyelmeztette a z apácákat, hogy „semmilyen szokatlan úrbérelles terheket” ne merészeljenek követelni. Am a megye és a rend viszonya továbbra sem maradt felhőtlen: 1747-ben, amikor az apáca fejedelemszöveg elmarasztalta a vármegyét, mert az nem hozta vissza a birtokokról elszökött jobbágyaikat, Veszprém vármegye így válaszolt: „a megye nem az apácák drabantja”.⁴

A vásárhelyi mozgalmas hétköznapok csak az úrbéri pátens kibocsátása után csillapodtak, hiszen az itt 1768-ban felvett urbárium végre tételesen felsorolta a földesúri jogokat és a jobbágyok kötelezettségeit. Ugyanakkor a mezővárosban 1784-re már 220 nemes férfi (a lakosság egyharmada) élt, de mivel ez a z állapot nem kedvezett az apácáknak, közülük 56 személy nemesi kiváltságainak jogosságát vitatták – a klarisszák a megyétől várták a vita eldöntését, de az – megint – nem kedvezett nekik: a veszprémi püspök elnökletével összeülő megyei közgyűlés elismerte minden vásárhelyi nemes nemesi jogosultságát. Az apácák és népeik hosszú viszályának csak a 18. század végi egyházpolitikai változások vetettek véget: 1782-től a klarissza rend megszüntetésével somlói birtokaik a vállalat kezelésébe kerültek. A tulajdonosváltozás a 19. század nagy gazdasági politikai fordulatai mellett viszont egy olyan folyamat elindítójává vált, amelynek végén 1871-ben a települést kisközséggé minősítették vissza, megpecsételve ezzel az egykor gazdag város sorsának alakulását.

³ Veszprém Megyei Levéltár, XII. 1. 1676. nr. 13.

⁴ FELHŐ IBOLYA: Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában Dunántúl. I. (Budapest, 1970, 356-357. p.)

Somlóvásárhely címere

Somlóvásárhely

Somló vidéke

György barát Ha akarta, császár, király szemét bekötötte

Írta: Lenkovics Judit

Utyeszenich György Kaminecben, egy kis horvát faluban látta meg a napvilágot 1482-ben, kismanes apa és velencei nemesi családból származó anya gyermekeként, akit anyja után sokan Martinuzzinak is neveztek. Corvin János apródja lett, Hunyad várában szolgált, húszéves korában a későbbi János király édesanyjának, Hedvig nagyasszonynak a szolgálatába lépett, a női lakosztály kályhái fűtésével bízták meg. Nagyravágyó tervei ösztönözték a tanulásra, így egy Buda környéki pálos kolostorba vonult.

György barátot a zárdából való kilépéskor különös világ fogadta: Hedvig fia, Szapolyai János leverte a Dózsa-féle parasztfelkelést, ill. mivel elkerülte a mohácsi katasztrófát, jelentős hadsereg uraként méltán pályázott a királyi méltóságra. Az országot a pártokra szakadt főurak szedték darabjaira. Szapolyait 1526. november 10-én koronázták királlyá Székesfehérváron, majd december 17-én jórész ugyanazok a főnemesek Habsburg Ferdinándot ültették a trónra. Szapolyai menekülni kényszerült, ekkor találkozott egykori szolgájával, Fráter Györggyel, aki a sajlódi rendház vezetőjeként biztos helyet ígért a kolostorban a családi ékszereknek. Míg a király Lengyelországban keresett menedéket, addig a barát mindent megtett visszatérése érdekében.

Fráter György felismerte, hogy a pártoskodás következtében részekre szakadt ország függetlenségét a török szövetség tudná garantálni. János királyt két erő vezette vissza a trónhoz: a török szövetség és az ügyes diplomácia. Az 1528. évi isztambuli szerződésben I. Szulejmán (1520-1566) saját, fegyverrel meghódított tarto-

mányának tekintette Magyarországot és egyetlen uralkodójának ismerte el Szapolyait, és segítséget ígért neki a Habsburgok ellen. Még ez év szeptemberében visszatért János király a jórész Martinuzzi György által toborzott sereg élén, s Sárospataknál szétverte Ferdinánd csapatait. A győztest uralkodóként a szász városokon kívül Erdély is elismerte.

1529-ben Buda még a Habsburgok kezén volt, viszont a Bécs felé vonuló Szulejmán megígérte János királynak, hogy visszaszerzi a várost és visszahelyezi őt az ország központjába. Budát az őrség német egységeinek árulása folytán nehézség nélkül foglalta el a szultán, Bécset viszont nem sikerült meghódítania. Martinuzzi még Buda török segítséggel való visszafoglalása előtt bizonygatta, hogy sem a keleti, sem a nyugati szövetség nem képes garantálni az ország függetlenségét. Az uralkodó személyét is másodlagosnak tekintette, hiszen ha a trónviszályok közepette a nép elpusztul, akkor már nem lesz szükség királyra. Különös vélemény volt ez akkor attól a politikustól, akit a török szövetség legnagyobb támogatójaként ismertek. Helyesen ismerte fel, hogy az elköteleződés az Oszmán Birodalom mellett szolgásgorba tiporhatja a nemzetet.

Fráter György áhította béke 1538. február 24-én létrejönni látszott: a váradi szerződésben Ferdinánd és V. Károly császár testvérévé fogadta János királyt, és élete végéig meghagyni kívánta királyságában. Kimondta, hogy Szapolyai János halála után az egész ország Ferdinándra száll. A megállapodás tisztázta Szapolyai esetleges utódainak kárpótlását is. A felek török támadás esetére kölcsönös

segítséget ígértek egymásnak. A szerződést György barát készítette elő, tekintettel a szultán esetleges magatartására. Szulejmán nem tulajdonított nagy figyelmet a titokban kötött egyezménynek, számára az adók és ajándékok beszedése volt az elsődleges cél. A békéről a Porta Ferdinándtól értesült, mivel annak nyilvánosságra hozatalát Szapolyai megtagadta, az udvar pedig beárulta a szultánnál, és annak támogatását kérte a „szószegő” letételéhez. Martinuzzi György elérte célját, ha csak átmenetileg is, de az ország egysége helyreállt, Erdély függetlensége is biztosítva látszott, amely kiváltságos helyzetének megőrzésére a barát különös hangsúlyt fektetett: mentsvárnak tekintette a trónviszályok viharában.

Aváradi szerződést tehát János király szegte meg, mikor nem hirdette ki az egyezményt, valamint amikor 1539 februárjában nőül vette Zsigmond lengyel király leányát, Izabellát. Ferdinánd bízott abban, hogy a lengyel rokonsággal megerősödött szövetség bizonyára meggondolásra készíti a szultánt, és felhagy a beavatkozással Európa ügyeibe. A Habsburgok viszont tartottak a házasság családi vonatkozású eredményétől, félelmük be is igazolódott, mivel 1540 nyarán gyermek született, akit apja és nagyapja után János Zsigmondnak neveztek. Ekkor Szászsebesen János király szélütése miatt betegágyban feküdt, második, immár halálos szélütése a fia születése miatti mulatozás közben érte. A haldokló uralkodó egyszer tért magához, ekkor közölte végrendeletét, amelyben a váradi szerződést semmisnek tekintette és János Zsigmondot akarta királlyá koronáztatni, nagykorúságáig Fráter Györgyre és tanácsosaira bízta a kormányzást, a célok megvalósításához pedig a szultán segítségét kérte. A Habsburgok sem nézték tétlenül az eseményeket: Ferdinánd évi 30 ezer aranyat ígért a szultánnak, ha a váradi béke értelmében az egész országot birtokba veheti. I. Szulejmán ekkor elégette meg a háttérben folyó egyezkedéseket és harcot, így elindította seregeit Buda felé. A

kialakult helyzetet súlyosbította János Zsigmond királlyá választása, valamint az özvegy királyné és Fráter György között kialakult konfliktus. 1541 májusában a Habsburgok kísérletet tettek a királyság egyesítésére, így a német csapatok körülfogták Budát, de Martinuzzi határozott fellépésének köszönhetően a veszély elhárult. Seregei élén Szulejmán érkezett az ország „fővárosába”, hogy gyámfiának jogait biztosítsa. A kisfiú bemutatása közben a városnézést színlelő janicsárok a mohácsi csata évfordulóján, 1541. augusztus 29-én megszállták Budát. A szultán kinyilvánította, hogy János Zsigmond nagykorúságáig megtartja a várost, és abban török helyőrséget helyez el. A Duna-Tisza közét török tartománnyá nyilvánította, valamint elrendelte, hogy Izabella királyné a fiával Lippára költözzék, és a továbbiakban a Tiszántúlon és Erdélyben uralkodjék.

Fráter György felismerte, hogy Buda elfoglalásával tervei kudarcba fulladtak. Tudta, a török önként nem fogja visszaadni, erőszakkal pedig senki nem képes elvenni tőle az elfoglalt területeket. Hogy hibáját jóvátegye, az ország nyugati és keleti részének Ferdinánd kezén történő egyesítésén fáradozott. Mint János Zsigmond gyámja, 1541 decemberében a gyalui egyezményben megállapodott vele, hogy az egész királyság a Habsburgokra száll, ha a törököket sikerül kiűzni. A kísérletek rendre kudarcot vallottak, a Porta hódításai pedig egyre gyarapodtak. György barátnak egyetlen lehetősége maradt: a János Zsigmond tartózkodási helyéül kijelölt Erdélyből helyreállítani az ország egységét. Martinuzzi Ferdinánd tudomására hozta, hogy a Porta irányában folytatott politika csak színlelés a további célok elérése érdekében. Ezt bizonyítandóan 1551 nyarán Fráter lemondásra kényszerítette János Zsigmondot és Izabellát a trónról, s Erdélybe Habsburg katonaságot hívott. Erre a szultán támadást indított a német csapatok ellen. Bécsben nem fogadták bizalommal a barát kezdeményezését, a katonai parancs-

nokok pedig azt tapasztalták, hogy az Erdély kormányzójának rangjára emelkedett esztergomi érsek nem aknázza ki teljes mértékben a királyi hadsereg sikereit. Gyanújáról a fővezér, Castaldo értesítette Ferdinándot, akitől azt a választ kapta, hogy cselekedjen belátása szerint. Lippa ostrománál a megvert török helyőrségnek a barát kedvező elvonulást biztosított, ennek a ténynek a hatására érlelődött meg Castaldoban, hogy Fráter cselekedjen a Habsburgok ellen. A zsoldosvezér követte a főpapot alvinci kastélyába, majd 1551. december 17-én, éjjeli imádkozás közben meggyilkoltatta.

Kilenc spanyol és olasz orgyilkos végzett Fráter Györggyel, személyesen Pallavicini őrgrof vezette őket. Mivel Martinuzzi embereit is megölték, hetven napig hevert a tetem temetetlen, amíg a gyulafehérvári káptalan papjai örök nyugovóra helyezték a Szent Mihály-templom sírkamrájában. „*Omnibus moriendum est*”- „*Mindenkinek meg kell halnia*)-írták sírja fölé.

Kultúra-rovat:
Márai Sándor: A gyertyák csonkig égnek
Írta: Korpos Szabolcs

Márai Sándor a XX. Századi magyar irodalom egyik hányatott sorsú írója. Munkásságát főként a rendszerváltás után ismerte meg a magyar közönség, s azóta is töretlen a sikere, szinte minden műve megjelent már (főként a Helikon Kiadó gondozásában). Az emigrációban elhunyt író műveinek legfőbb alakjai a polgárok, munkáinak többsége a polgárság felemelkedéséről és bukásáról szól. Költészete, bár kevésbé ismert, számos kiváló verset foglal magába, elég az egyik leghíresebb művére, a Halotti beszédre, gondolnunk, mely az emigráció keserűségét tárja fel, az emlékek elvesztett, megfakult szépségét kutatja. Egyik legismertebb munkája a Fűves könyv, mely számos jótanáccsal rendelkezik útravalóul a fiatalság számára.

A gyertyák csonkig égnek című regénye 1942-ben jelent meg. A történetről röviden: Két megtört öregember utolsó találkozása; a két ember valaha a legjobb barátok voltak, de 40 évvel e találkozás előtt az egyikük elszökött, számos megválaszolatlan kérdést és társa teljesen felforgatott életét hagyva maga után. Ezzel az utolsó találkozással azonban megkezdődik a számonkérés, és fény derül jónéhány sötét, évtizedek óta lappangó titokra...

A művet az előadás előtt órákkal fejteztem be, így frissen hasonlíthattam össze a kettőt, a Magyar Színházban, Iglódi István rendezésében. Véleményem szerint, csalódás volt a színjáték. Két részből állt, és megfelelő helyen volt elválasztva, a díszletek, a jelmezek, mind-mind hűen idézték a művet, valamint kiemelkedő volt a szöveghűség. De a színészek alakítása (Henrik – Avar István, Konrád – Agárdy Lajos, Nini – Csernus Mariann) nem adta vissza a mű komorságát és ezt a színpadi fénytechnikával sem sikerült kompenzálni.

Olyan volt a két szereplő számonkérése, mint két gyermek, vagy két szenilis vénember civakodása, szóval hiányzott a megfelelő komolyság, az egész egyfajta komikumot sugárzott. Az is igaz, hogy ekkora színpadra nehéz megírni egy-két, maximum négy szereplővel rendelkező művet, sok volt a kihasználatlan tér.

Summa summarum: Nekem nem tetszett a feldolgozás. Lehet, hogy még friss volt az olvasás élménye, de így könnyebb volt a véleményemet megfogalmazni. S ezzel nézőtársaim (évfolyam- és csoporttársak) is egyetértettek.

A műben hosszan fejtegetett gondolatsorok a barátságról, a zenéről, a szerelemről, a katonaságról, stb. nem kaptak megfelelő hangsúlyozást, mint ahogy szerintem az író szerette volna, inkább helyezték át azt a „bezárt spalettákra”, mint szimbólumra. A zenei aláfestés mindig ugyanaz a dallam volt, amely vissza-visszatérése inkább egy jól ismert kvízműsor „zeneiségére” emlékeztetett, mint színpadi játékra.

TDK-HÍREK

Utóbbi két TDK ülésünk rendhagyó módon zajlott. November 23-án Dr. Tóth Béla, tanszékünk könyvtárosa, főlevéltáros segítségével a levéltárak világába kaptunk egy kis betekintést. Ezt megelőzően megismerhettük az írásbeliség kialakulásának történetét, a levéltárak létrejöttét és a levéltári kutatás törvényi szabályait és feltételeit. Az előadás másik apropóját az szolgáltatta, hogy ebben a témában a jövő félévben fakultatív előadást hirdet meg a tanszék. Ez nem egy teremben hallgatott másfél órás „fejtágítás” lesz, hanem gyakorlati munka a levéltárban, amely egy hallgató számára a tapasztalat megszerzésén túl, számára kedvező témák kutatását is jelentheti, amely a későbbiekben akár évfolyam- vagy szakdolgozat témájává válhat.

November 29-én hétfőn a Művész moziban volt a találkozó, ahol a Temeetlen halott című filmet nézhettük meg. Hogy a pusztán filmélményen túl érdekeségeket és hiteles információkat tudjunk meg, vendégül hívtuk Dr. Zinner Tibort. Nagyon jó volt hallani, hogy végre egy olyan történelmi dokumentumokra épülő filmet készítettek, amely a maga műfajában, a többi hasonló alkotáshoz képest többé-kevésbé hitelesnek mondható. A film nagyszerűen ábrázolta Nagy Imre ideológiai nézeteit. Valójában nem is a Nagy Imre per volt a film témája, hanem a mi-

niszterelnök személyiségének bemutatása. A film után lehetőségünk volt arra, hogy a mozi egyik kis különtermében kisebb kommentárt hallhassunk Dr. Zinner Tibortól, aki „zárt tárgyalás” keretében mesélt nekünk Nagy Imre és társai rehabilitációjában való közreműködéséről, személyes élményeiről. Azt hiszem a film és a tanár úr rendhagyó „történelem órája” talán közelebb hozta egy kicsit ezt a korszakot a mi generációnkhoz, akiktől ez időben is, fel fogásban is távol áll.

Ezúton szeretném mindenkinek megköszönni a Magyar Jogtörténeti TDK ülésein való részvételt, erre a félévre „bezárjuk a kaput”. Februárban, a tavaszi félévben újra lesznek diákköri ülések. Az egész féléves tervet előre össze fogjuk állítani, természetesen közös igény és megbeszélés alapján. A TDK várható programjait időben fogjuk közölni. Reméljük, hogy mindenki örömét lelte egész féléves programjainkban és februárban ismét találkozhatunk ismerős arcokkal!

IMPRESSZUM

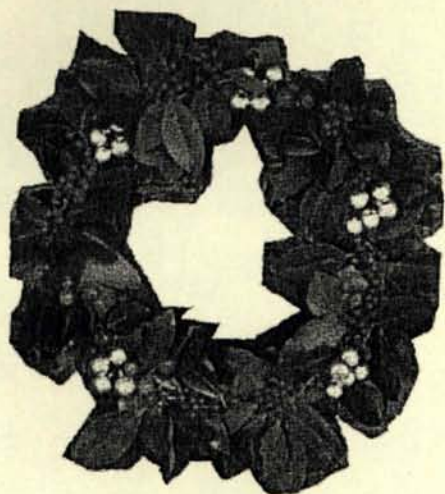
Szerkesztette: Mohácsi Barbara

Címlapterv: Balogh Boglárka

Tördelés és korrektúra: Magyariné Horváth Ágnes, Mohácsi Barbara

Munkatársak: Beke-Martos Judit, Kiss Bernadett,

Bathó Gábor, Pafféri Zoltán, Pap Sándor

Pilinszky János: A várakozás szentsége

Mire is várakozunk advent idején? Jézus születésére, arra, hogy a teremtett világban maga a teremtő Isten is testet öltön. Arra várakozunk, ami már réges-régen megtörtént.

Ez a magatartás, ez a várakozás nem új. A felületen az ember köznapi életét mindenkor könnyörtelenül meghatározza az idő három - múlt, jelen és jövő - látszatra összebékíthetetlen fázisa. A felületen igen. De nem a mélyben. Ott, a mélyben mindig is tudta az emberiség, hogy tér és idő mechanikus határait képes elmosni a minőség, a jóság, a szépség és igazság ereje. Elég, ha a nagy drámákra vagy a nagy zeneművekre gondolunk, melyek titokzatos módon attól nagyok, hogy többek közt alkalmat adnak arra is, hogy a jövőre emlékezzünk és a múltra váraкоzzunk.

A minőség ideje időtlen. Amikor Bach passióját hallgatjuk; honnét szól ez a zene? A múltból? A jelenből? A jövőből? Egy bizonyos: mérhetetlenül több, mint kegyeletes megemlékezés és sokkalta több, mint reménykedő utópia. Egyszerre szól mindenfelől.

Az adventi várakozás lényege szerint: várakozás arra Aki van; ahogy a szeretet misztériuma sem egyéb, mint vágyakozás az után, aki van, aki a miénk. Persze, erről a várakozásról és erről a vágyódáról csak dadogva tudunk beszélni. Annál is inkább, mivel Isten valóban megtestesült közöttünk, vállalva a lét minden súlyát és megosztottságát. És mégis, túl idő és tér vastörvényén, melynek - megszületvén Betlehemben - maga a teremtő Isten is kézséggel és véghetetlen önátadással vetette alá magát. Advent idején mi arra várakozunk és az után vágyódhatunk; ami megtörtént és akít kétezer esztendeje jól-rosszul a kezünk között tartunk. Vágyódunk utána és várakozunk rá, azzal, hogy Isten beleszületett az időbe, módunkban áll kiemelkedni az időből.

Az adventi várakozás hasonlít a megemlékezéshez, de valóban mindennél távolabb áll tőle. Valódi várakozás. Pontosan úgy, ahogy a szeretet mindennél valóságosabban vágyaкоzik az után, akít magához ölel és örök újszülöttként a karjai között tart.

